

بادداشت

مضرات دیپلماسی یک سو به



مهدی پدیشنگ‌پور

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر معیارهای اسلام، تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت بی‌دریغ از مستضعفان جهان و نیز نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه‌جانبه و تمامیت ارضی کشور و دفاع از حقوق همه مسلمانان، عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیرمحارب استوار است. این مفاد نقشه راه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است که در آن دیپلماسی به عنوان وسیله تحقق سیاست خارجی باید برای نیل و تحقق آن برنامه‌های مدون و فعال داشته باشد.

حمایت از هم‌پیمانان استراتژیک و جلوگیری از ظلم و ستم به ملت‌های مسلمان و ملل مستبدیده اگر چه از اصول مندرج در قانون اساسی است لیکن این اصل در قالب و چارچوب منافع ملی و مصالح کشور تدوین و منظور شده بنابراین اجرای مدلول این اصل نمی‌تواند و نباید به گونه‌ای باشد که زبانی را به وجود آورد یا منفعتی را ازایل کند. در نتیجه موضع‌گیری مسا الزاماً باید در برابر وقایع و اعمال این اصل از اصول قانون اساسی دربرگیرنده سیاستی مدون، منظم و هدفمند باشد نه موضع‌گیری‌های مقطعی و موقت عاری از عمل.

حمله به خاک سوریه که اکنون دولت مستقر در آن حکمرانی می‌کند، به وضوح اصول منشور ملل متحد و قواعد مسلم حقوق بین‌الملل را نقض می‌کند اما این نقض آشکار نه نخستین مرتبه است که رخ می‌دهد و یقیناً آخرین آن هم نخواهد بود ولی مهم مواجحه کشور جمهوری اسلامی ایران با این واقعه تلخ است.

سه کشور ایالات متحده آمریکا، بریتانیا با همراهی فرانسه در اقدامی مستیوق به سابقه با اتخاذ تصمیم برای حمله به خاک سوریه، در عمل خود را جایگزین شورای امنیت سازمان ملل متحد به عنوان تنها رکن صالح برای تصمیم‌گیری برای امور بین‌الملل کرده و در این مورد به خصوص مانند گذشته با استفاده از زور و توسل به نیروی قهریه و نظامی بیش از پیش به اعتبار این ارگان مهم بین‌المللی لطمه وارد کردند و با اقدام به حمله نظامی به جای ملل متحد اقدام کردند و اینگونه جامعه جهانی را در برابر عمل انجام شده‌های قرار دادند که می‌تواند به پیچیده شدن اوضاع و وحیم‌تر شدن تنش‌های موجود در منطقه منجر شود.

تجاوز این سه کشور نه تنها قواعد حقوق بین‌الملل را یکسره نادیده انگاشته بلکه قواعد داخلی این کشورها نیز نقض شده است. حمله نظامی بدون اجازه مراجع ذی‌صلاح داخلی و اقدام اقدامی مشابه در حمله نظامی به عراق است اما در این گروودار ادامه یک دیپلماسی نامستقیم مبتنی بر تکذیبیه‌های تکراری از سوی ایران نه تنها تأمین‌کننده منافع ما و هم‌پیمانان نیست بلکه معمولاً منجر به غافلگیری می‌شود. بنابراین فرصت بهره‌گیری از ظرفیت‌هایی که می‌توان به آنها اتکا کرد از دست می‌رود چنانکه در مورد مساله و مناقشه مهم سوریه با وجود اینکه این کشور برای جمهوری اسلامی ایران محور مقاومت محسوب می‌شود، ایران نمی‌تواند و نتوانسته نه از پتانسیل‌های بین‌المللی و نه از دیپلماسی فعال بهره‌مند شود.

واقعیت عینی در خصوص سوریه این است که خواست کشورهای ایران و روسیه در بسیاری موارد با آنچه جامعه جهانی در طرح و برنامه دارد یا تعارض یا مغایرت (صرفنظر از بررسی درستی یا نادرستی خواست دو طرف) دارد اما این سخنان بدان معنا نیست که آنچه ایران به همراه روسیه در ارتباط با سوریه در نظر دارند امری ناحق و مذموم و مطالبه جامعه جهانی الزاماً صحیح و درست است بلکه سخن بر سر نحوه مواجحه با این قضیه است مانند انکار حضور نظامی ایران در سوریه و پذیرش با تأخیر حضور مستشاری در حالی که مساله دفاع از حرم و شهدای مدافع حرم عملاً هر ادعایی جز حضور نظامی مستقیم در سوریه را مردود می‌کند.

این تعارض ولو ناخواسته، نشانه یک دیپلماسی انفعالی و نامنسجم در برابر یک حضور نظامی موثر و کارآمد است که بی‌شک انعکاس بین این دو اگر سبب از بین رفتن منافع نشود، موجب آسیب دیدن و دست نیافتن به منافع حداکثری است.

همه آنچه به تحلیل بیان شد در حالی است که حضور نظامی ایران با اجازه حاکمیت مستقر در کشور سوریه انجام پذیرفته و حمله به کشور به موازات در خاک جمهوری سوریه به انجام آذن و مجوز مراجع بین‌المللی ذی‌صلاح انجام شده است. کیفیت حضور ایران ایجاب می‌کند که نوع و میزان این دخالت مآذون، به‌طور متناسب اعلام، تشریح و تبیین شود اقدامی که به دلیل تعلل، اکنون در حالت تبدیل شدن به پاشنه آشیل سیاست‌های ایران در قبال سوریه است.

این نحوه برخورد مبتنی بر موضع‌گیری‌های متکی بر تکذیبیه‌های مکرر نه توان جلوگیری از ایجاد یک اتحاد یا اجماع مقابل ایران را دارد و نه تناسبی دارد با آنچه ایران در سوریه و نزاع و مواخسه تمام عیار در آن در نظر دارد. منشی و رویه‌ای که در عمل پتانسیل‌های لازم برای تثبیت حقوقی موضع ایران را مخدوش و در مقابل، زمینه‌های حقوقی مقابله با ایران را براساس معیارهای حقوقی امره و جهانشمول حقوق بشری تمهید و فراهم می‌کند.

حقوقدان

گزارش روز



حمایت فرمایشی از فلسطین دعوت به تنش آفرینی با تهران

سارا معصومی

نگرانی‌ها، دغدغه‌ها و اولویت‌ها به جهان عرب دیکته می‌شوند. استقلال نظر، همبستگی جهان اسلام و برتری دادن اصل همجواری مسالمت‌آمیز به واژگانی غریب در جهان امروز عرب بدل شده‌اند. روز گذشته عربستان سعودی میزبان ۲۲ کشور عضو اتحادیه عرب بود؛ میزبانی که مظلوم‌نمایی را حتی در انتخاب محل برگزاری نشست نیز به لوح خود رساند و ادعا کرد که به دلیل ناامنی در نتیجه حملات موشکی حوثی‌های یمن ترجیح می‌دهد نشست را در شهر ظهران برگزار کند تا تهدیدی متوجه جان همپان‌ها نشود. شهر ظهران غول ۱۶۰ کیلومتری با ایران دارد. نشست‌های اتحادیه عرب معمولاً بدون هیچ‌گونه حصول نتیجه لازم‌الاجرای به پایان می‌رسد. آخرین باری که این اتحادیه توانست بر سر یک تصمیم‌گیری به توافق برسد به سال ۲۰۱۱ و زمانی که عضویت سوریه در این اتحادیه معلق شد بازمی‌گردد و البته که عضویت سوریه همچنان نیز معلق باقی مانده است. نمایندگان ۲۲ کشور عربی در حالی مهمان محدثین مسلمان، ولیعهد و عملا همه‌کاره عربستان سعودی شدند که نوار غزه در فلسطین در آتش خشم اسرائیلی‌ها می‌سوزد. روزانه صدها زخمی نتیجه بورش اسرائیل به تظاهرات مسالمت‌آمیز فلسطینی‌ها است و البته آمار کشته‌های هر روز سیر صعودی خود را طی می‌کند. در حالی که در نشست مقدماتی روز پنجشنبه، وزرای خارجه کشورهای عضو اعلام کردند خواهند ماند اما دیدار پانزدهمین رژیم اسرائیل به اسراییل عملاً این اعلام موضع سایر کشورهای عضو اتحادیه عرب را بی‌اثر می‌کند. محمد بن سلمان در جریان تور چندروزه خود به امریکا در گفت‌وگو با نشریه اتلانتیک ادعا کرد که اسراییلی‌ها نیز مانند فلسطینی‌ها حق استفاده از زمین خود را دارند. وی به صراحت اعلام کرد که عربستان سعودی و اسراییل منافع مشترک بسیاری دارند و اگر صلح خاورمیانه به نتیجه برسد، فضای بسیار زیادی برای همکاری شورای همکاری خلیج فارس و اسراییل وجود خواهد داشت. اعضای اتحادیه عرب در حالی دور هم جمع شدند که گفته می‌شود سوزه از پیش تعیین شده برای این نشست چگونگی مهار ایران است و البته سوزه جدید حمله مشترک به امریکا، بریتانیا و فرانسه به چند هدف مشخص، نیز به لیست اضافه شده است. هر چند که برخی منابع سعودی ادعا می‌کنند که مساله اعلام قدس به عنوان پایتخت رژیم اسراییل از سوی امریکا نیز در دستور کار قرار دارد اما به نظر نمی‌رسد که اتحادیه عرب به خصوص در شرایطی که محمد بن سلمان، ولیعهد سعودی رابطه تگانتگی را با دونالد ترامپ، رییس‌جمهور ایالات متحده آغاز کرده آبی از این نشست برای دلواپسی فلسطینی‌ها از تصمیم

رییس‌جمهور امریکا درباره قدس گرم شود. در بسیاری از اخبار مربوط به پوشش این نشست در همان سطرهای ابتدایی تأکید شده که ایران و چگونگی برخورد با آن در منطقه و جهان عرب سوزه اصلی خواهد بود. ۴۸ ساعت پس از حمله مشترک بریتانیا، امریکا و فرانسه به مواضع مشخصی در سوریه، ۲۲ نماینده عرب دور هم جمع می‌شوند تا هم به نوعی حمایت خود از حمله به کشور عرب و مسلمان نشین سوریه را علنی کنند و هم به ظن خود راهکارهایی برای پایان یافتن بحران در سوریه بیابند. همان بحرانی که عربستان سعودی و فرزندخوانده‌های آن در جهان عرب در آغاز آن با تغذیه گروه‌های افراطی و علم کردن آنها مقابل فشار اسد، سودای بیرون راندن رییس‌جمهور سوریه از قدرت در همان ماه‌های نخست بحران را در سر می‌پروردند. امروز همان سرنان عرب در حالی از راهکاری برای سوریه سخن می‌گویند که در میدان عمل دست عربستان سعودی کوتاه مانده و این ایران، ترکیه و روسیه هستند که در قالب مذاکرات سه جانبه موسوم به رازینی‌های آستانه در حال افزودن بر شعاع دایره مناطق کاهش تنش هستند و آخرین دور گفت‌وگوها در ترکیه نیز سه طرف از عزم خود برای برقراری آتش‌بس پایدار و فراگیر در سوریه سخن گفتند. هم‌زمان بر خلاف ایالات متحده و متحدان سعودی و اسراییلی‌ها می‌سوزد. روزانه صدها زخمی نتیجه بورش اسرائیل به تظاهرات مسالمت‌آمیز فلسطینی‌ها است و البته آمار کشته‌های هر روز سیر صعودی خود را طی می‌کند. در حالی که در نشست مقدماتی روز پنجشنبه، وزرای خارجه کشورهای عضو اعلام کردند خواهند ماند اما دیدار پانزدهمین رژیم اسرائیل به اسراییل عملاً این اعلام موضع سایر کشورهای عضو اتحادیه عرب را بی‌اثر می‌کند. محمد بن سلمان در جریان تور چندروزه خود به امریکا در گفت‌وگو با نشریه اتلانتیک ادعا کرد که اسراییلی‌ها نیز مانند فلسطینی‌ها حق استفاده از زمین خود را دارند. وی به صراحت اعلام کرد که عربستان سعودی و اسراییل منافع مشترک بسیاری دارند و اگر صلح خاورمیانه به نتیجه برسد، فضای بسیار زیادی برای همکاری شورای همکاری خلیج فارس و اسراییل وجود خواهد داشت. اعضای اتحادیه عرب در حالی دور هم جمع شدند که گفته می‌شود سوزه از پیش تعیین شده برای این نشست چگونگی مهار ایران است و البته سوزه جدید حمله مشترک به امریکا، بریتانیا و فرانسه به چند هدف مشخص، نیز به لیست اضافه شده است. هر چند که برخی منابع سعودی ادعا می‌کنند که مساله اعلام قدس به عنوان پایتخت رژیم اسراییل از سوی امریکا نیز در دستور کار قرار دارد اما به نظر نمی‌رسد که اتحادیه عرب به خصوص در شرایطی که محمد بن سلمان، ولیعهد سعودی رابطه تگانتگی را با دونالد ترامپ، رییس‌جمهور ایالات متحده آغاز کرده آبی از این نشست برای دلواپسی فلسطینی‌ها از تصمیم

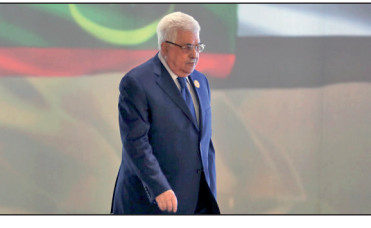
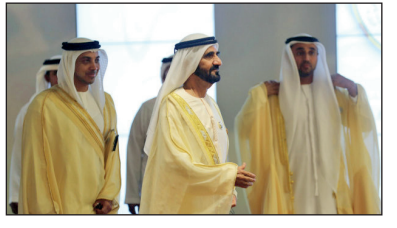
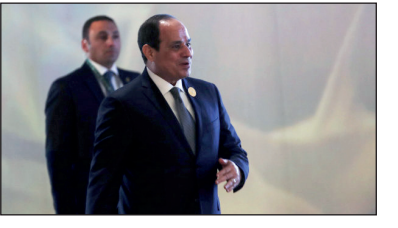
شده بود که از صلح و امنیت در منطقه تازماتی که ایران به دخالت‌های خود در امور داخلی کشورهای عربی ادامه دهد، خبری نخواهد بود. خبرگزاری فرانسه در گزارشی درباره این نشست تأکید کرد که عربستان سعودی از تمام توان خود برای جلب حمایت کشورهای عربی در تشدید فشار بر ایران استفاده خواهد کرد. البته این تشدید فشار بر تهران دیگر به مساله و پرورنده هسته‌ای مربوط نمی‌شود بلکه ریاض ترجیح می‌دهد این بار فعالیت‌های منطقه‌ای ایران را مخرب اعلام کرده و در این زمینه به دنبال یاری‌گیری در میان کشورهای عربی باشد.

امیر قطر نیامد

بحران میان قطر و عربستان سعودی همچنان ادامه دارد و به نظر می‌رسد که نه دوحه و نه ریاض خیال کوتاه آمدن و کنار گذاشتن اختلاف‌ها را ندارند. مهم‌ترین نشانه این مساله نیز در عدم شرکت قطر در سطح بالا در نشست روز گذشته اتحادیه عرب در عربستان نهفته بود. ژوئن سال ۲۰۱۷ بود که عربستان سعودی، امارات متحده عربی، بحرین و مصر رابطه خود با قطر را به پنهان حمایت این کشور از تروریسم قطع کردند. دوحه در همان زمان نیز این ادعا را تکذیب و اعلام کرد که عربستان سعودی و همراهانش در این مساله به دنبال زیرسوال بردن استقلال قطر هستند. در حالی که امیر قطر یک هفته پیش در سفر به ایالات متحده با دونالد ترامپ دیدار کرد و به نظر می‌رسد که شاید واشنگتن این بار در مسیر اختلاف زدایی از رابطه دوحه و ریاض موفق‌تر از پیش عمل کند اما دوحه اعلام کرد که نماینده این کشور در اتحادیه عرب در نشست روز یکشنبه شرکت می‌کند و از حضور امیر قطر در خاک عربستان سعودی خبری نخواهد بود. این امتناع امیر قطر از حضور در نشست در حالی صورت گرفت که به نظر می‌رسد سطح نشست روز گذشته به نسبت نشست‌های مشابه بالاتر بوده و قریب به اتفاق کشورها در سطح رییس دولت در آن شرکت کردند. در نشست سال ۲۰۱۷ اتحادیه عرب به میزبانی دورای آن برعهده اردن بود شیخ تمیم بن حمد آل ثانی، رهبر قطر شخصاً شرکت کرده بود. امیر قطر روز شنبه از سفر به واشنگتن بازگشت و در حالی که دونالد ترامپ از ابتدای بحران میان دوحه و ریاض ترجیح داد کنار سعودی‌ها و اماراتی‌ها بایستد اما دستگاه دیپلماسی امریکار چندماه‌خام تلاش خود را برای حل بحران میان دو متحد خود در منطقه به کار گرفته است. یکی از اصلی‌ترین اهداف دولت ترامپ از این تلاش دور کردن دوحه از طریق حوثی‌ها یا بستن آستانه دیپلماسی همکاری خلیج فارس طولانی شده اما عادل الجبیر، وزیر خارجه سعودی در نشست روز پنجشنبه تأکید کرد که مساله اختلاف با قطر در نشست سرنان مطرح نخواهد شد. پیش از این نشست نیز چهار کشور که دست در دست هم اقدام به باجکوتی قطر کرده بودند، تأکید داشتند که شروط اولیاهی که برای دوحه تعیین شده بود باید بی‌کم و کاست عملی شود.

از پیام پوتین تا حضور موگرینی

یکی از حاشیه‌های قابل توجه نشست روز گذشته پیام ولادیمیر پوتین، رییس‌جمهور روسیه به این نشست بود. رییس‌جمهور روسیه در این پیام برای همکاری با این کشورها به منظور تضمین امنیت منطقه اعلام آمادگی کرد. رییس‌جمهور روسیه در این نامه ابراز امیدواری کرد که کشورش و کشورهای عضو اتحادیه عرب بتوانند در مرحله پس‌ادامش به یک اندازه در فرآیند فعال‌سازی راه‌حل سیاسی و بازسازی و حل مشکلات جدی در کشورها عراق و سوریه مشارکت داشته باشند. پوتین در پیام خواستار ادامه مبارزه با گروه‌های تروریستی با احترام زیاد به حاکمیت و تمامیت ارضی کشورهای عربی شد. رییس‌جمهور روسیه به درگیری میان فلسطینی‌ها و صهیونیست‌ها اشاره کرد و گفت که عادی‌سازی اوضاع در غرب آسیا به شیوه‌ای پایدار بدون یافتن راه‌حلی ریشه‌ای برای مساله فلسطینیان غیرممکن است. وی در پایان بر مواضع ثابت روسیه مبنی بر حل تمام مسائل به ویژه وضعیت اراضی فلسطینی - از جمله قدس و از طریق مذاکرات مستقیم فلسطینی - اسراییلی تأکید کرد. پیام پوتین به کشورهای عربی یک روز پس از حمایت برخی از آنها از حمله امریکا به سوریه صورت گرفت. در حالی که عربستان سعودی از نقض حاکمیت و تمامیت ارضی سوریه توسط بریتانیا، امریکا و فرانسه شنجود است، رییس‌جمهور روسیه در پیام خود به نشستی که سعودی میزبانی آن را برعهده دارد، تأکید می‌کند که هم‌زمان مبارزه با تروریسم، احترام به حاکمیت و تمامیت ارضی کشورها نباید فراموش شود. برای ایران و ترکیه نیز در پیام پوتین به نشست اتحادیه عرب پیامی نهفته است. در حالی که عربستان سعودی و قریب به اتفاق کشورهای عربی از معادله سیاسی سوریه بیرون مانده‌اند، پوتین از آمادگی روسیه برای کمک به حضور فعال و سازنده آنها در این روند سخن می‌گوید. روسیه از مدت‌ها پیش رابطه با کشورهای عربی رقیب ایران در منطقه را به موازات افزایش زمینه‌های همکاری میان تهران و مسکو پیش برده است. عبدالعزیز منصور هادی رییس‌جمهور مستعفی یمن محمود عباس رییس تشکیلات خودگردان فلسطین و قاضی السراج رییس شورای ریاست دولت فراقلمی ملی لیبی، محمد راشد آل مکتوم معاون حاکم امارات، فهد بن محمد آل سعید معاون نخست‌وزیر عمان و عبدالقادر بن صالح رییس مجلس الامه الجزایر از جمله حاضران در نشست روز گذشته در عربستان بودند. از مهم‌ترین غایب‌های این نشست نیز خلیفه بن زاید آل نهيان حاکم امارات، عبدالعزیز بوتفلیقه رییس‌جمهوری الجزایر و نیز قیابوس بن سعید، پادشاه عمان بودند. آنتونیو گوتش دبیر کل سازمان ملل، فدریکا موگرینی مسئول سیاست خارجه اتحادیه اروپا، موسی فکی رییس کمیسیون ایالات متحده و فرانسه و دی‌میستورا، فرستاده ویژه سازمان ملل به سوریه نیز از جمله چهره‌های غیرعربی بودند که از سوی اتحادیه عرب برای شرکت در نشست الظهران دعوت شدند.



گفت: اتحادیه اروپا همواره بر راه‌حل دولتی و تشکیل دولت مستقل فلسطین به پایبندی و تدش شرقی تأکید دارد و مذاکرات صلح بین فلسطین و اسراییل باید از سر گرفته شود. **کنا به امیر کویت به ایران**

امیر کویت نیز طی سخنانی گفت: «امیت در استعدادی از کشورهای عربی، همچنان دور از دسترس است و می‌رسد و اعراب باید همه تلاش خود را برای حل بحران‌های منطقه به کار بگیرند. برای نقش آفرینی شورای امنیت سازمان ملل جهت حل مسائل منطقه تلاش خواهیم کرد. تصمیم واشنگتن درباره انتقال سفارت‌ها به قدس، خلاف موازین بین‌المللی است.» وی از پایان سخنرانی خود از ایران خواست که به اصول قوانین بین‌المللی پایبند باشد و از دخالت در امور کشورهای منطقه اجتناب ورزد.

ملک سلمان رفتارهای ایران در منطقه را خطرناک توصیف کرد و اتخاذ مواضع قوی و محکم سازمان ملل علیه رفتارهای ایران در منطقه را خواستار شد. شاه سعودی تصریح کرد: «ما حمایت موشکی ایران از حوثی‌ها را محکوم و دخالت‌های این کشور در امور کشورهای عربی را رد می‌کنیم.» نکته قابل توجه در اظهارات ملک سلمان این بود که وی در سخنرانی خود کوچک‌ترین اشاره‌ای به مساله سوریه و حمله نظامی امریکا، بریتانیا و متحدهانش به این کشور نکرد.

تقلیددبیر کل از ملکش سلمان

احمد ابوالغیط، دبیر کل اتحادیه عرب نیز با تکرار ادعاهای ملک سلمان درباره ایران، اعلام کرد که دخالت‌های ایران در جهان عرب را محکوم می‌کند. وی گفت: ایران از قانون شکنان در بین

ملک سلمان، شاه عربستان سعودی که بسیاری از واخمت‌ها دل جسمانی وی در یک سال اخیر خبر می‌دهند در نشست روز گذشته نیز به سختی توانست به عنوان میزبان و رییس دوره‌ای اتحادیه عرب جملات خود را صحیح ادا کند. وی در اشاره کوتاه و بی‌هزینه به مساله فلسطین گفت: «مساله فلسطین برای ما در اولویت قرار دارد و تصمیم دولت امریکا در انتقال سفارت به قدس را محکوم می‌کنیم. قدس شرقی باید پایتخت فلسطین باشد.» مردی که کشورش از سه سال قبل جنایت‌های بی‌سابقه‌ای را در یمن به راه انداخته در سخنرانی خود ادعا کرد که عربستان از جامعه جهانی می‌خواهد همه راه‌ها برای ورود کمک‌های انسان‌دوستانه به یمن را فراهم کند.

گفت: اتحادیه اروپا همواره بر راه‌حل دولتی و تشکیل دولت مستقل فلسطین به پایبندی و تدش شرقی تأکید دارد و مذاکرات صلح بین فلسطین و اسراییل باید از سر گرفته شود. **کنا به امیر کویت به ایران**

امیر کویت نیز طی سخنانی گفت: «امیت در استعدادی از کشورهای عربی، همچنان دور از دسترس است و می‌رسد و اعراب باید همه تلاش خود را برای حل بحران‌های منطقه به کار بگیرند. برای نقش آفرینی شورای امنیت سازمان ملل جهت حل مسائل منطقه تلاش خواهیم کرد. تصمیم واشنگتن درباره انتقال سفارت‌ها به قدس، خلاف موازین بین‌المللی است.» وی از پایان سخنرانی خود از ایران خواست که به اصول قوانین بین‌المللی پایبند باشد و از دخالت در امور کشورهای منطقه اجتناب ورزد.

نگاه روز

نمایشگاه کتاب لندن و تداوم فرصت‌های از دست رفته ایران



مجید تفرشی

نمایشگاه بین‌المللی کتاب لندن با حضور بیش از هزار ناشر و موسسه علمی، فرهنگی و رسانه‌ای و ۲۵ هزار فعال فرهنگی از سراسر جهان در روزهای دهم تا دوازدهم آوریل/ ۲۲ تا ۲۴ فروردین مانند چند سال اخیر بر گزار شد که حتی یک ناشر و موسسه خصوصی یا دولتی ایرانی در آن حضور نداشتند. نمایشگاه لندن اگرچه در مقایسه با نمایشگاه فرانکفورت از نظر کمی دارای اهمیت کمتری است، ولی از نظر توجه نویسندگان، موسسات انتشاراتی، تعامل و گفت‌وگوهای فرهنگی، کارگاه‌های تخصصی و برگزاری نشست‌های عمومی و تخصصی درباره وضعیت کنونی و راهبردهای صنعت نشر جایگاه بسیار مهمی در جهان انتشارات دارد. در این سه روز، سوای آشنایی‌ها و ارتباطات مستقیم و مذاکرات ناشران، مولفان، توزیع‌کنندگان، موسسات واسطه انتشاراتی، موسسات سینمایی و تلویزیونی و فضای دیجیتال و نشریات مختلف، مهم‌ترین شرکت‌های انتشاراتی و رسانه‌های کاغذی و دیجیتال به رایه دستاوردهای خود و رایه رویکردها و راهبردهای آینده دنیای نشر پرداختند. در گذشته نه‌چندان دور، ناشران دولتی و خصوصی ایرانی حضور فعالی در این نمایشگاه داشتند، ولی اکنون به دلایل مختلفی، خبری از هیچ نماینده‌ای از ایران در این رویداد مهم بین‌المللی فرهنگی نیست. این در حالی است که اغلب کشورهای کوچک و بزرگ و به خصوص همسایگان ایران، نه تنها حضور فعالی در این نمایشگاه داشتند که بعضاً با پهنانه‌ها و انگیزه‌های مختلف، در موضوعاتی مانند هویت منطقه‌ای، مسائل مشترک فرهنگی، هویت ایران، خلیج فارس، آسیای مرکزی، جهان اسلام و منافع منطقه‌ای و بین‌المللی ایران، بی‌دردر و بدون حضور نمایندگان کشورمان به تبلیغ مواضع و دعای بعضاً ضد ایرانی خود مشغول بودند. عدم توجه جدی در بین مولفان فرهنگی، نبود یک سیاست واحد و شفاف درباره تعاملات فرهنگی بین‌المللی، نبود باکم کاری نمایندگان رسمی فرهنگی ایران در غرب، معضلات اقتصادی ناشران و مشکلات مربوط به اخذ ویزا، از جمله عواملی هستند که موجب انزوای فرهنگی ایران و غیبت از این گونه رخدادها و گردهمایی‌های مهم و تاثیر گذار هستند. این همه، باید اعتراف کرد که سوای همه مسائل و موانع ذکر شده، در طول دست کم ۱۳ سال اخیر، نوعی نگاه در ایران قوت گرفته که با استفاده از تجربیات کشورهایمانند کره شمالی، باید درهای فرهنگی و ارتباطات علمی کشور را روی دنیا بست یا دست کم به شدت تحت کنترل و فیلتر در آورد. این نوع نگاه پیشداستانه و پیشگیرانه ایلا، از نظر سیاسی، امنیتی و فرهنگی برای ایران منافی داشته، ولی زبان‌های کوتاه‌مدت راهبردی قلمی آن در انزوای جهانی و نادیده گرفتن دور زدن ایران در مسائل مهم فرهنگی و بین‌المللی جهان، به مراتب بیشتر بوده است. برای صاحب این قلم، قدم زدن در چنین نمایشگاهی با حضور فعالانه همسایگان ایران و برگزاری مراسم و برنامه‌های واقعا یا ظاهر فرهنگی، در جهت گسترش تناسبات جهانی، قبولاندن مواضع بعضاً ضد ایرانی و تلاش برای فرهنگ و هویت و تاریخ‌سازی برای خود، بسیار ناگوار و تلخ بود. اگر در این رویداد بین‌المللی، نام و پادی هم از ایران بود، توسط آثار ناشران تخصصی ناشر آثار مربوط به مطالعات باستان‌شناسی، سیاسی، امور خاورمیانه، آسیای مرکزی و جهان اسلام بود. آشناری که بعضاً ارزشمند و بعضاً ضعیف یا حتی مغرضانه بودند. باید توجه داشت که همه جریان‌ها و موسسات فرهنگی و انتشاراتی در جهان، دشمن یا بدخواه ایران نیستند و فرصت‌های بالقوه و بالفعل ناشی از مشارکت در این گونه گردهمایی‌های جهانی، به مراتب بیش از خطرات آنزا و گوشه‌گیری ایران از چرخه تعاملات جهانی است. این نگاه کودکانه که با غیبت ما از جریان‌های فرهنگی جهانی، سرخ این گونه تلاش‌ها از گردش خواهد ایستاد یا دشمنان و رقبای ایران باید و موفقتند که با مرام و معرفت و بزرگواری حق را به حقدار داده و در غیاب ایران، به جای توجه و دفاع از منافع خود حافظ و ضامن حقوق ما باشند، اگر هم روزگاری قابل توجه بوده، اکنون سال هاست که تا کارآمدی خود را ثابت کرده است. واقعیت این است که در شرایط بسیار حساس و سرنوشت ساز کنونی، مساله فراتر از موضوع محدودی به نام نمایشگاه کتاب لندن است. تا زمانی که نگاه و ناهم‌مضمی در ایران درباره حضور سالم، قوی و مستحضر در محیط‌های مختلف بین‌المللی در جهت دفاع راهبردی از منافع و مصالح ملی ایران وجود نداشته باشد و هرگونه تعامل و تلاش مستقل جهانی در این راه با نگاه ایذایی و حذفی توام با سوءظن و پرورنده‌سازی وجود دارد، نمی‌توان توقع و انتظار داشت که در جامعه جهانی جایگاه بهتر از وضع کنونی داشته باشیم. کشورهای مختلف حاضر در حریم امنیتی ایران، نه تنها فعالانه در نهادهای فرهنگی، سیاسی، مطالعاتی و راهبردی منطقه‌ای و جهانی مشارکت دارند، بلکه خود نیز به نام‌های مختلف بومی، موسسات مطالعاتی، اندیشکده و گروه‌های لابی از این دست را اداره و حمایت می‌کنند. هر چند که اغلب عرصه‌های راهبردی بین‌المللی فرهنگی در دنیای امروز، خارج از تلاش‌های رسمی انجام می‌شود، منافسانه باید گفت که بخش‌های فرهنگی دولتی از وزارت خارجه گرفته تا رازینی‌های فرهنگی نیز در این مسیر ناکارآمد و فاقد صلاحیت و عزم جدی بوده و حتی بعضاً مخالف فعالیت‌های مستقلی از این دست هستند. اگر تا پیش از این حضور ایران در عرصه‌های فرهنگی جهانی اقدامی مفید بود، اکنون با فشارهای روزافزون به کشورمان، نیازمند یک بازنگری جدی و پوست‌اندازی همه‌جانبه در عرصه دیپلماسی مردم محور هستیم و بی‌توجهی به این نیاز به منافع ملی ایران لطمه وارد کرده و بیش از این لطمه خواهد زد.

تاریخ‌نگار و پژوهشگر